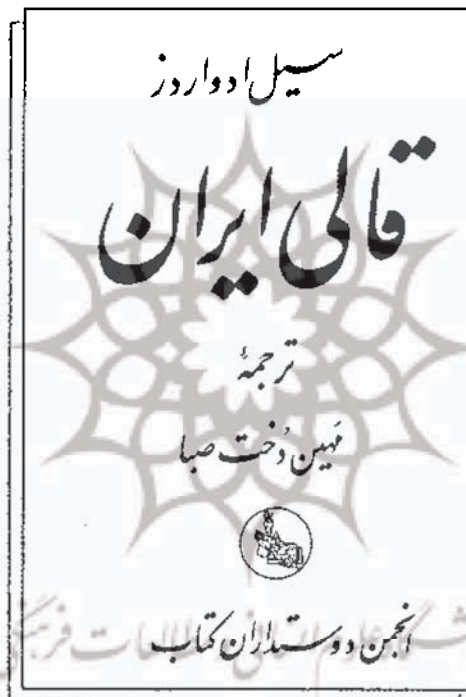

«قالی ایران» از نگاهی دیگر

● شیرین صوراسرافیل
پژوهشگر و مدرس دانشگاه

□ قالی ایران
□ سیسیل ادواردز
□ مهین دخت صبا

کتاب ادواردز امروزه به لحاظ اطلاعاتی که در مورد سابقه تاریخی و جغرافیایی فرش ایران می‌دهد بسیار مورد استفاده دانشجویان و پژوهشگران قرار می‌گیرد. اما مهم‌ترین مسأله‌ای که در این اثر به آن پرداخته شده و ادواردز بر آن تأکید دارد کمتر مورد توجه استفاده‌کنندگان از این کتاب قرار می‌گیرد. آنچه ادواردز در کتاب خود آورده شامل نمونه‌های بسیار متنوع و زیبایی از فرش‌های روستایی و عشایری است که به صورت قالیچه‌های کوچک پارچه در سراسر کتاب آورده شده و تصویرگر چهره واقعی فرش اصیل یا هویت و ارزشمند فرش دستباف ایران است. فرشی که در این زمان به شدت آسیب دیده و تولید آن در سایه انواع تولیدات کاذب شهری و غیراصیل قرار گرفته است. به عبارت دیگر آنچه در این کتاب در قالب قالیچه‌های کوچک روستایی و عشایری نمایش داده شده گویای فرش باهویتی است که با آنچه امروز به عنوان فرش دستباف ایران روانه بازارهای دنیا می‌شود تفاوت بسیار دارد. نمونه‌های متنوعی که در این کتاب از فرش ایران ارائه می‌دهد با وجود آنکه فقط گوشه کوچکی از

کتاب «قالی ایران» نوشته سیسیل ادواردز از جمله اولین کتاب‌های تحلیلی انتقادی است که طی این سال‌ها نوشته شده و ضمن بررسی نسبتاً جامعی از فرش‌های مختلف ایران به، آسیب‌هایی که در آن زمان شروع به رشد کرده بود می‌پردازد.

ادواردز که با استفاده از امکانات گسترده شرکت شرق و برخورداری از حمایت‌های آشکار مقامات دولتی و محلی در استفاده از مراکزی نظیر آستان قدس رضوی و عکاسی از آنها، به سفر و بررسی مراکز عمده قالی‌بافی ایران پرداخته، اطلاعات جالب و قابل توجهی از شرایط فرش دستباف در آن زمان ارائه می‌دهد.

گزارشی که ادواردز در مورد فرش ایران در کتاب خود آورده است با گذشت بیش از نیم قرن همچنان بهترین مجموعه اطلاعاتی درباره کیفیت و چگونگی مراکز تولیدی است که امروز بسیاری از آنها از بین رفته‌اند.

نوشتن کتاب درباره فرش ایران همواره برای هنردوستان و علاقمندان فرش ایران جاذبه داشته است و از اواخر دوره قاجاریه افراد بی‌شماری چه در قالب گزارش یا سفرنامه و یا تدریجاً در قالب کتاب‌هایی مستقل همراه با عکس‌های زیبا و دیدنی درباره این هنر اقدام به ارایه مطلب کرده‌اند. محتوای این کتاب‌ها بیشتر دارای بار هنری بوده و با دیدی ستایش‌آمیز نسبت به فرش ایران به وسیله هنردوستان و بر اساس نمونه‌های زیبا و فراوان موجود در نمایشگاهها و موزه‌ها و گالری‌های خصوصی و عمومی نوشته شده است. نگاه صرفاً هنری به فرش از یک سو و نگاه سنتی غیرعلمی و غیرکارشناسانه به روند تولید و تجارت فرش دستباف از سوی دیگر موجب آن گردید که تا سال‌های طولانی کمتر کتاب کاربردی و اطلاعاتی مفیدی در زمینه نیازهای فنی و اقتصادی فرش دستباف در مواجهه با بازارهای گسترش‌یافته بین‌المللی و راه‌های مقابله با مسایل و ناهنجاری‌های آسیب‌رسان به کیفیت فرش دستباف (چنانچه امروزه با شدت و وسعت در فرش دیده می‌شود) نوشته شود.

- بررسی قالی و قالیچه‌های شمالی در ایران
- پایان‌نامه کارشناسی ارشد
- تنظیم: مریم قاسمی اندرود

نگارنده انتخاب موضوع را بکر بودن و نشان دادن باورها و اعتقادات مردم و آشنا کردن خوانندگان با اشاعه اندیشه‌های مذهبی در قالب دستبافته‌ها و حفظ و نگهداری هنر و صنعت قالی‌بافی از طریق تغییر در کاربرد آن و... بیان می‌کند. وی در بخشی دیگر و در توضیح قالیچه‌های شمالی اشاره می‌کند که منظور از قالیچه‌های شمالی، تجلی زندگی انبیاء و اولیاست که با استفاده از قوه تخیل و تعلق خاطر موجود به این بزرگان، توسط طراحان زبردست قالی می‌باشد. قالیچه‌های شمالی در طول عمر خود، آراینده دیوار صحن و سراها و اماکن مقدسه بوده‌اند و از استفاده آنها به عنوان زیرانداز و کفپوش به طور جدی پرهیز شده است. مردمان چنین عملی را گناه و مستوجب عقوبت می‌دانستند.

سیس داستان‌های مربوط به انبیاء و اولیاء در پنج فصل ارائه شده و در پایان هر فصل نیز تصاویر رنگی داستان‌ها همراه با اطلاعاتی درباره رجشمار، ابعاد، محل بافت و مواد به کار رفته در آنها آورده شده است.

عناوین این فصل‌ها عبارتند از:

- عهد عتیق (از آدم تا حضرت عیسی «ع»)
- عهد جدید (حضرت عیسی «ع» و حواریون)
- جهان اسلام (از ظهور تا واقعه کربلا)
- واقعه کربلا و وقایع پس از آن
- تمثال‌ها.

پایان‌نامه در ۱۵۹ صفحه و با ۱۱۴ تصویر رنگی و خلاصه‌ای از کار عملی و تصاویری از آن شده است.

درباره اثرات فزاینده تخریبی آنها هشدار می‌دهد. به هر حال علی‌رغم اطلاعات بسیار مفیدی که ادواردز درباره مناطق مهم تولید فرش‌های اصیل و زیبای ایرانی و اقوام و مناطق تولیدکننده این فرش‌ها می‌دهد، نمی‌توان فراموش کرد که سیسیل ادواردز تاجرزاده‌ای انگلیسی است که خود و پدرش از شرکا و سهامداران شرکت شرق هستند و این شرکت در آن زمان کمپانی عظیمی است که با داشتن نمایندگی‌های گسترده در ایران بر مراکز مهم تولید و تجارت تسلط دارد.

این شرکت که از کلیه شیوه‌های رایج استعماری در آن زمان جهت بهره‌برداری از تولیدی پرسود و دنیا پسند از نیروی کار ارزان و بدون پشتیبان کارگران ایرانی استفاده می‌کند، بی‌تردید یکی از عوامل انحطاط، هنری است که همواره به عنوان نمادی از شغلی حقیر و استثمارگرانه به حساب آمده و تولیدکنندگان زحمتکش و محروم در این حرفه که می‌توانست یکی از دلنشین‌ترین مشاغل دنیا باشد فاقد هرگونه انگیزه‌های گردیده‌اند.

توانایی‌های گسترده طرح و نقشه در ایران است به خوبی می‌تواند نشان دهد که دامنه تنوع نقوش اصیل ایرانی تا چه حد گسترده بوده و چگونه با اندکی کار و تحقیق در مورد آنها می‌توان جوابگوی نیاز هر نوع بازار و هر نوع سلیقه‌ای بود.

ادواردز که به خوبی از ارزش‌های فرش ایران به خاطر کاربرد نقشه‌های اصیل بومی و رنگ‌های گیاهی و رعایت درستی و امانت در استفاده از مواد اولیه خوب و همچنین بافت سالم و بی‌عیب آگاه است در هر کجا که لازم می‌بیند ضمن اشاره به عیوب و نواقص موجود در فرش‌ها مشخصات یک فرش سالم و خوب را آرایه می‌دهد.

گسترش استفاده نامناسب و غیرعلمی از رنگ‌های شیمیایی (که به نام جوهر شناخته می‌شد) پیدایش گره‌های بی دوام و غیرمجاز (که عملاً نوعی تقلب محسوب می‌شود) نظیر جفتی‌بافی در خراسان و بی‌گره‌بافی در کرمان و استفاده از الیاف نامرغوب دباغی جسمی آسیب‌هایی است که از همان زمان در فرش‌های دستبافت شروع به رشد کرده و نویسنده کتاب